iorne. Po uzoru na davnašnji, prvi arapski napad na Iran, Sadam je ovaj napad nazvao „Kadisija dva", ne vodeći računa što je time priznao svoju agresiju, i što je ovog puta Iran bio taj koji je polagao pravo na mesto iz koga eminira islam. Međutim, važno je to što je bar jedna od strana taj rat otvoreno pravdala istorijom. Irački oficiri i irački dnevni listovi nisu se uzdržali od toga da svoj prvi ratni uspeh okarakterišu rečima „osveta", čime su želeli da ukažu na Šapura, Muhameda Rezu Pahlavija i njihove brze i krvave pobede.

Oni su se dičili Sumerima, smatrajući se prvim naslednicima civilizacije Srednjeg istoka, dok smo se mi, u nastojanju da se predstavimo nosiocima čistog islama koji ne pripada ni vremenu ni određenom prostoru, trudili da odbacimo svaku vezu sa našom sjajnom civilizacijom. Mada je teško poverovati, ali tokom tog sukoba bilo je bitaka koje su bile veće od svih bitaka vođenih u Drugom svetskom ratu. Začuđujuće motivisana gomila mladića da se suprotstavi agresoru, ali i stariji, pa čak i i sasvim mladi ljudi, podnošenje 8 krvavih i gorkih godina, za narod koji čak i u slučaju potpune vojne povede ne bi imao ništa od ovozemaljskih bogatstava, ni na koji način nisu bili podstaknuti nacionalnim i plemenskim pobudama. Na drugoj strani, uz pomoć oružja zvanog „arabizam" Sadam je uspeo da u potpunosti sačuva svoj narod, spretno manipulišući kako će „homeinijevski islam" iskoreniti „arabizam" i „arapski islam". Iranci se ni u kom slučaju nisu oslanjali niti polagali pravo na svoje *iranstvo*, čak su i bili prinuđeni da ga zbog prošlosti *šahinšata* odbace. To predstavlja jedno od najdivnijih duhovnih i emotivnih utočišta tokom zarobljeništva. Iskreni odnosi koji su se razvili među zarobljenicima, koje treba nazvati najčistijim dostignućem tokom godina otpora, plod su jedinstva, prilagođenosti i dubokog saglasja koji su tokom mnogih vekova, pripadnike raznih naroda – Turke, Persijance, Kurde, Balučistamce, Lore, Arape i ostale povezali sa persijskim kao zajedničkim imeniteljem. Taj fenomen, koji bi mogli nazvati „duboka latentna nacionalnost", tako delotvoran i ukorenjen u nama, i bez potrebe da se javno manifestuje, funkcionisao je tako da obezbedi zajednički cilj o kome smo godinama, pod imenom islam i revolucija, ne ciljajući na njegove istorijske i nacionalne motive, razmišljali kao o velikom idealu strpljivo čekajući njegovo ostvarenje.

Naše zatočeništvo počelo je jedim porazom. Iskusne i jake Sadamove oružane snage uspele su da velikom brzinom slome otpor na granici. Za samo nekoliko dana osvojile su oko 15.000 kvadratnih kilometara naše teritorije na kojoj su uz pomoć najsavremenije ratne tehnologije uspostavile svoje prisustvo. Taj prvi poraz je ostavio dubok utisak na opšti duh svih zarobljenika. Na taj način je bilo suđeno da nestanu svi elementi naše sujete i ponosa, i mi smo se brzo i neposredno okrenuli nama samima i posvetili se zadovoljenju instinkta održanja i opstanka. Iako je obožavanje Boga bio osnovni motiv dobrovoljaca Svete odbrane, mi smo se, čim smo pali u zarobljeništvo uverili da nam sem Boga i nije ostalo ništa drugo. Računica je izgledala ovako: ako ima Boga i ako nam je On pružao utočište – mi smo apsolutni pobednici, a u suprotnom – apsolutni gubitnici.

Prilikom evakuacije sa ratišta u pozadinu zatvorenicima su oduzimana odela i druge stvari, i tako su simbolički lišavani svog identiteta. Nakon dolaska sebi iz prvog šoka zbog svesti o zatočeništvu, koji je obično bio udvostručen torturom i dugim saslušanjima, zarobljenik se osećao kao biće bez ličnosti i utočišta, okruženo surovim svetom u kome nema nikakve pomoći.

Kako bih opisao kako su zatvorenici nalazili pomoć u sebi ili je crpeli iz snage volje, u zarobljeništvu sam napisao komad koji opisuje stanje logoraša suočenog sa surovošću i nemilošću stvarnosti koja ga okružuje. U ovoj jednočinki na scenu izlazi ranjeni i nagi borac kome Iračani bacaju logoraško odelo i ostavljaju ga samog; tada ga okružuju četiri osobe i stavljaju mu dugačke lance. Oni personifikuju istoriju, društvo, prirodu i njegovo ja. Logoraš, pod silinom udara i prvog šoka zbog saznanja o zatočeništvu, s teškoćom

ustaje da bi se suočio sa pretnjama i činjenicama kojima ga zasipaju ova četvorica. Istorija kaže da je njegovo ime izbrisano sa njenih stranica, i da je od sada prepušten zaboravu. Umreće bez pomena, dok će uspomena na slavne junake blistati punim sjajem. Zatim se pojavljuje Društvo i saopštava da je njegovo ime izbrisano sa spiska, on je izgubljen, čak ni njegova porodica ne zna za njega. Njegovi prijatelji i sunarodnici ostvarili su visok stepen u obrazovanju i zauzeli dobre položaje, a on je u svakom pogledu nazadovao. Priroda mu preti da je lišen svih njenih blagodati (lepote, užici, hrana) i da će iz korena počupati njegovu starost i prevremenu slabost. Njegovo ja ga upozorava da su mu duša i um u opasnosti; oskudica će ga pogoditi neizlečivim kompleksima i nemirom, od čega je još gore to što će u zatvorskim uslovima morati da se suoči sa samim sobom, bez maske, i što se neće spasti užasa samoće.

Zarobljenik im onda, jednom po jednom, odgovara, i ispitivanje završava kao pobednik. Namera ovog komada bila je da prikaže to da su najveće čovekove pretnje, u zarobljeništvu ili na slobodi, četiri pomenute sile koje ga drže u šaci. S druge strane, zarobljeništvo je dobra priliku da se čovek trezveno i otvoreno suoči sa njima. Ovde ćemo izneti odgovore koje je dao zarobljenik.

Treba ukazati i na sklonost ka „popravljanju" koja se poput senke nadvila iznad kolektivne svesti zarobljenika i dovela do njihovog unutrašnjeg pročišćenja. Teški životni uslovi imaju tu odliku da čovek shvati bol drugih, da mu značaj koliko i svoj. Kada tvoj prijatelj, s kojim si proveo mnoge prijatne sate, zapomažući padne pored tebe, i kada ga ne možeš tek tako, u jeku borbe, ostaviti na cedilu, jer si jedini koji mu može priteći u pomoć, bez dvoumljenja ćeš odabrati dobrotu i požrtvovanje. U zarobljeništvu je postojala određena kultura koja je upućivala ka usavršavanju, čovekoljublju, i konačno ka Bogu. Slično reci koja je prefinila i istovetno oblikovala kamenje. Mnoštvo je bivalo sklono jedinstvu. Apsolutna dobrota se pokazivala svakim danom sve jasnije. Iako su uslovi bivali sve teži,

a vreme provedeno u zarobljeništvu sve duže, humanost i duhovne odlike su sve više dolazile do izražaja. Predstavnici Crvenog krsta bi u vezi toga govorili „Ljudi obično ogrube u zarobljeništvu, ali u vašem slučaju situacija je sasvim suprotna".

Jedan od glavnih razloga tog „kolektivnog samopročišćenja" bila je udaljenost od sveta, njegove spoljašnjosti i užitaka. U zarobljeništvu smo bili lišeni stvari kao što su novac, položaj, žene i ostalo. Zatvoreništvo se najbolje može opisati ako se uporedi sa životom u manastiru, logor po mnogo čemu podseća na manastir. Odricanje od ovosvetskih užitaka, zajednički život ispunjen pomaganjem i brigom, poštovanje društvenog morala, verska disciplina, poštovanje hijerarhijske lestvice, dosledno praktikovanje verskih načela, apsolutno udaljavanje od strasti i putenosti, obilno čitanje i proučavanje, ograničen san i hrana, dobrovoljno prijavljivanje za teške poslove, iznošena ali čista uniforma, briga za okolinu, brojni verski obredi, potpuna odsečenost od porodica, sve ovo, i mnogo drugog u cilju spoznavanja sebe i Boga.

Ipak, glavna razlika između našeg zarobljeništva i života u manastiru jeste to što se u manastir stupa dobrovoljno, a napušta kad se poželi. Iako su ljudi dobrovoljno išli na front, protiv svoje volje su padali u zarobljeništvo odakle nisu mogli svojevoljno da se izbave. Neprijatelj je neprestano bio pored nas, uplitao se u sve naše poslove i zbog toga smo morali da delujemo ilegalno. Razlog za poređenje ova dva načina organizovanja života služi tek za to da se čitalac bolje upozna sa ambijentom logora i prilikama koje u njemu vladaju. Prilikama koje ne postoje u slobodnom svetu. Koji su motivi i snaga koji pokreću čoveka da se zamonaši i ceo život spokojno i zadovoljno provede u manastiru, kao i spokojstvo i pomirenost koje su nas u zarobljeništvu učinile kadrim da nastavimo život, nemoguće je shvatiti. Biti nasmejan u teškoćama, ne plašiti se strpljenja, videti svet u srcu prijatelja, ogledati se u drugome kao u ogledalu. Čak ni nama, posle nekoliko godina života na slobodi, to ni danas nije jasno.

Kasre Širin

Pošao sam u Kermanšah odakle je trebalo da odem u Kasre Širin da napravim izveštaj o konfuznom stanju koje je vladalo na zapadnoj iranskoj granici. Moj glavni posao bilo je pripremanje kulturnih i umetničkih programa. Međutim, tamo sam, radi izveštaja išao i pre, kada je u Sanandadžu počeo rat. I sada sam dobrovoljno otišao u rizično područje. U tom trenutku stanje u zemlji nije dozvoljavalo odugovlačenje i neodlučnost. Ako si klonuo duhom, ili ti je srce savladala tuga, mogao si da kreneš u avanturu i isprobaš svoju hrabrost. U suštini, ono što predstavlja dobru stranu svake revolucije je to što ona pokreće mlade ljude. Bilo mi je 29 godina i tek sam se bio vratio iz Kanade. U Montrealu sam studirao medije, a donekle sam savladao i režiju. Čim sam se vratio u Iran, priključio sam se starim prijateljima i počeo da snimam filmove po raznim selima. Dolazak u Iran bio je praćen saznanjem da se njemu sve promenilo. Zemlju sam napustio pre bilo kakvih dešavanja, u zimu 1977. godine, a vratio se pola godina nakon trijumfa Revolucije, u vreme kada je zemljom ponovo zavladao mir. Znači da nisam imao priliku da prisustvujem i učestvujem u samoj Revoluciji. Ipak, po povratku sam osetio spremnost za akciju u novim okolnostima. Ono što me je po povratku u zemlju najviše općinilo bila je vera u princip, verovanje koje se najviše primećivalo kod mladih ljudi. Kao i mnogi drugi mladi Iranci, uostalom, zemlju sam napustio tražeći odgovor na Zapadu. Vrativši se, našao sam mnoge mladiće i devojke koji su izgledali kao da su pali sa neke druge planete; Zapadu i njegovim porukama nisu pridavali nikakav značaj. Oni sami su bili taj odgovor, čvrsto rešeni da odgovor pošalju svetu. Među njima sam bio i ja, spreman da svoje znanje i svoju umetnost stavim na uslugu domovini.

U mladosti, u životima mnogih ljudi postoje trenuci kada život izgubi svoj smisao. Jedan od tih trenutaka bio je kada sam odlučio da odem u pograničnu oblast. Kao što sam rekao, situacija je bila takva da su dru-

štvena kretanja potirala unutrašnja i lična osećanja. Tako sam i ja, prosto, rekao sebi: „Ako ti se život toliko zgadio, izvoli na front!"

Kada smo stigli u Kermanšah, shvatili smo da je situacija mnogo ozbiljnija nego što smo mislili. Iračka armija je bila potpuno opremljena. Međutim, revolucionarni žar i likovanje nisu ostavljali prostora za taktiku. Naše oružene snage su praktično bile u rasulu, a jedan njihov neznatni broj, koji je ostao bez organizacije i discipline i uveren u brojčanu nadmoć, smatrao se superiornijim od neprijatelja. Stvorili su se svi uslovi da jedna nacija u momentu najubojitijeg virusa može da propadne, tako da se osam godina bori za opstanak i očuvanje svog života, i odbrani se svim silama tako da se posle rata više ne plaši nikakvog neprijatelja. Sadamov rat je u tkivo Irana ubrizgao mnoštvo protivotrova, od kojih su najvažnije vrednosti, poput mučeništva koje je proželo same temelje društva i države, da i najmanje skretanje podrazumeva svetogrđe. U Kasre Širinu su počeli otvoreni napadi, topovski plotuni su bez prestanka rušili kuće, stanovništvo se dalo u bekstvo, a preostali koji su ostali krili su se po podrumima. Sa jedinim kolegom sam počeo da radim na izveštaju. Snimali smo razorene i napuštene kuće, izbrazdane ulice, postrojene iračke snage, njihove neprobojne bunkere od čistog betona i naše od blata, snage u trenutku povlačenja, komandire dok primaju izveštaj o neprijateljskoj moći, pune nade i volje za borbu, mlade vojnike za koje je čitava neprijateljska armija i svi njeni tenkovi jedna dobra i uzbudljiva igra, jedini kamion koji je iz udaljenog grada doneo namirnice, i najzad, staru majku koja u jedinoj gradskoj bolnici oplakuje mrtvog sina, sve te neprijatne i gorke scene. Ali, teže od svega, bio je onaj crni dan kada je grad pao u ruke neprijatelja.

Za snimanje iz daljine bio nam je potreban telefoto objektiv. Telefonirao sam kolegi u Teheran da nam ga pošalje. Bilo je suđeno da zajedno padnemo u zarobljeništvo i da deset godina delimo radost i tugu. Bio sam sa njim kada se poslednje transportno sredstvo koje je prebacivalo osoblje i ranjenike gradske bolnice izgubilo iz mog vidokruga i ostavilo nas same da delimo sudbinu žitelja grada. Vratili smo se i priključili malom broju ljudi, uglavnom mladića, spremnih da organizuju odbranu. U popodnevnim časovima prvog dana meseca mehra čuli smo da je odbijen neprijateljski napad. Otišli smo na lice mesta. Tamo smo zatekli mladiće iz grada i dobrovoljce iz drugih gradova okićene neprijateljskim plenom, lica ozarenih od radosti. Uništili su nekoliko neprijateljskih tenkova i vojnih vozila i ubili i ranili nekoliko vojnika. Prvi put u životu sam doživeo rat i okusio ukus pobede. To je bilo osećanje s one strane smrti, kada se nadvladaju svi strahovi. U tome je bilo nečeg apsolutnog. U dubini bića, usred paljbe i siline eksplozije dešavalo se neko vrenje koje je životu i smrti davalo specifičan ukus. U tim trenucima sam primetio borca koji se lavovski borio ni najmanje ne mareći za zaglušujuće zvuke tenkovske paljbe. Njegov stav me je zainteresovao, pa sam mu prišao, a on mi reče: „Navići ćeš se". Malo smo popričali, upitao sam da li ima neku želju, a on odgovori: „Da, da za dva budemo u Bagdadu". Drugi put sam ga video u logoru, dve godine kasnije. Dva dana posle našeg razgovora je zarobljen i prebačen u Bagdad.

Slatki snovi o pobedi nisu potrajali, ubrzo su počeli žestoki irački napadi, kada smo i mi napustili taj kraj.

Naše vozilo je pogodila minobacačka granata i pretvorila ga u pepeo. Uništena je kompletna tehnika za snimanje, osim kamere i kasetofona. Ostali smo bez filmova i audio kaseta.

Sledećeg jutra, snimatelj je otišao u Kermanšah da preda snimljene materijale i donese filmove i trake. Nekoliko godina kasnije shvatio sam da su oni bili zadnje osobe koje su uspele da se izvuku iz sa svih strana opkoljenog grada. Međutim, njihovo vozilo je napadnuto, a snimatelj ranjen. Ceo dan smo proveli u čekanju. Ponestalo nam je vode. U gradu nije bilo hrane. Sve radnje su bile zatvorene. Moj prijatelj, koji je došao iz Teherana, i ja jeli smo preostale komadiće suvog

hleba. Popodne, nakon dugog čekanja smo izašli napolje i krenuli ka izlazu iz grada gde su nam rekli da je grad od jutra pod potpunom blokadom, i da je svako kretanje zabranjeno. Očajan sam se vratio u grad, dok je topovska paljba neprestano tukla razarajući kuće i slojeve asfalta, a sa njima i poslednje atome našeg spokojstva i nade.

Sklonili smo se u kuću jednog od branitelja grada. U sobi bez struje goreo je mali fenjer. U drugoj sobi su spavali njegovi roditelji. Popeli smo se na krov, osluškivali smo raštrkanu paljbu i posmatrali trasirna zrna kako paraju nebo. Počele su velike borbe duž cele granice.

Dva dana kasnije, grad je pao u ruke neprijatelja.

Madžid Arvari, *Život*

Kada su me odveli iračkom oficiru, predstavio sam se kao novinar i rekao da želim da idem za Teheran. On je odgovorio da je od sada taj grad deo Iraka i da treba da idem u Bagdad, a odatle u Teheran. Kasnije sam shvatio da je on verovatno mislio da sam stranac, jer sam pričao na engleskom jeziku i imao sunčane naočare, te su me, u pratnji majora, ubacili u džip i poslali u Bagdad.

Na putu sam video sprženu zemlju iz grada svog detinjstva. Kasre Širin je u meni oduvek budio prijatne uspomene. Rođen sam u Kermanšahu gde sam živeo do sedme godine. Jednom smo, za vreme praznika, otišli u taj grad. Nov i lep grad, dečija bezbrižnost, praznično veselje i proleće, predivna mesta za igru, sve je to sad nestalo. Prijatne uspomene na taj raspust ostala su zauvek urezana u moje pamćenje kao najslađi trenuci iz jednog perioda ... i detinjstva i kasnijeg života.

Sa svojom rekom Alvand koja tumara kao živo biće, prelepim palmama, malenim brdima koja se pružaju do sredine grada, prodavnicama sa igračkama, Kasre Širin je za mene ostao simbol radosti i lepote. Grad iz mog detinjstva sada je bio okupiran od strane neprijatelja, pred mojim očima su prolazili njegovi voljeni predeli, spaljeni i crni ...

– nastaviće se –

preveo

Predrag Klš

Oksfordska istorija islama

dr Anđelka Mitrović

priredio Džon L. Espozito; preveo s engleskog Đorđe Trajković; pogovor i stručna redakcija Darko Tanasković. – Beograd: Clio, 2002. – 959 str.: ilustr.; 21 cm

Iako najmlađa među velikim svetskim religijama, islam je sa 1,2 milijarde sledbenika druga religija u svetu po veličini i prva po brzini širenja. Danas se pri pomenu islama ne misli samo na zemlje koje se protežu od Severne Afrike do Jugoistočne Azije već i na manjinske zajednice muslimana širom sveta: islam je, na primer, druga religija po veličini u Evropi, odnosno treća na oba američka kontinenta.

Islam je uticao i utiče na politiku, kulturu i demografiju kako muslimanskog sveta tako i Zapada." (Uvod, str. 5)

Tome treba dodati, ako ne i predmetnuti događanja u savremenom islamskom svetu, a osobito fenomen globalnog islamističkog terorizma, čije pogubne akcije svakodnevno odnose mnogobrojne, najčešće nevine žrtve širom zemaljske kugle. Zbog toga je svakovrsno zanimanje za islam u naglom porastu, svuda u svetu, a ni naša zemlja nije izuzetak u tome. Štaviše, na prostorima Balkana interesovanje za islam je, s razlogom, i povećano, kako zbog osmanskog nasleđa koje predstavlja „kompleksnu simbiozu turske, islamske i vizantinske, odnosno balkanske tredicije" tako i zbog događanja i sukobljavanja u poslednjoj deceniji dvadesetog veka, u kojima je i to nasleđe imalo određenog udela.

Na srpskohrvatskom/srpskom jeziku postoji određeni broj relevantnih dela koja se bave istorijom islama. No, svaka nova jedinica u ovoj, ipak skromnoj, bibliografiji dobro je došla, osobito ako se radi o proverenim naslovima i piscima, priznatim orijentalističkim, arabističkim ili islamološkim autoritetima, kakav je, bez sumnje, priređivač Oksfordske istorije islama, Džon Espozito, inače, profesor religije i međunarodnih odnosa, direktor Centra za hrišćansko-muslimansko sporazumavanje (Džordžtaun – SAD) i autor dvadesetak knjiga, rađenih samostalno ili u koautorstvu, od kojih je Islamska pretnja – mit ili stvasrnost prevedena i kod nas (Beograd, „Prosveta", 1994).

„Proučavanju istorije islama Džon Espozito je od samog početka pristupio krajnje sistematično i studiozno, o čemu govori širok raspon tematike s kojom se istraživački, deskriptivno i analitički suočavao kroz više od dva desetleća. Kod Espozita nema improvizacije, a lakoća i jednostavnost kojima se odlikuju njegovo predstavljanje i tumačenje najsloženijih pojava u savremenom islamu plod su suverenog poznavanja ukupnog islama, što podrazumeva i sve discipline savremene islamologije i islamske teologije. Espozito je i svestrano obavešten naučnik, kako o zbivanjima i kretanjima u zoni tzv.„središnjeg" tako i„perifernog" islama. Budući mislilac izgrađene i jasne vizije, s disciplinovanim pogledom na svet, ovaj profesor jezuitskog Koledža Svetog krsta i savetnik američke vlade s izrazitom sposobnošću za sintetičko mišljenje nepogrešivo povezuje i sistematizuje naoko disparatne, a zapravo tipološki i generički podudarne i srodne pojave. Majstorski postavljenim i vođenim izlaganjem bez nepotrebnih digresija i retoričkih efekata, ma o čemu konkretno da piše, Espozito sugestivno unosi red u misaoni svet čitaoca snabdevši ga prethodno svim neophodnim podacima, ali

ga i ne preopterećujući eruditskim vatrometom pozitivističkog sveznalaštva."

Kvalitet knjige koja je predmet našeg prikaza potvrđuju gotovo svi elementi iz impresuma: godina izdanja (originala) – 2000, broj stranica – 951, a mesto izdanja i sam naslov osobito. Iza atributa „oksfordska" stoji viševekovna raznovrsna univerzitetska tradicija. Orijentalistička takođe. Oksfordski univerzitet postoji od početka 13. veka, a Katedra za orijentalistiku tj. za arapski jezik na njemu osnovana je 1632. godine. Njena stručna orijentalistička biblioteka raspolaže, pord ostalog, i izuzetno velikom i vrednom zbirkom orijentalnih rukopisa. Brojni eminentni profesori ove Katedre, svojim pedagoškim i naučnim radom, tokom čitavog tog perioda, razvijali su i afirmisali gotovo sve orijentalističke discipline i stvorili zavidan orijentalistički opus i veliki broj kapitalnih orijentalističkih priručnika. Ova univerzitetska institucija bila je bezbroj puta domaćin najznačajnijih orijentalističkih skupova, a, kroz sopstvenu izdavačku kuću, razvila je i vrlo veliku izdavačku delatnost, osobito iz oblasti semitistike, hebraistike, arabistike, iranistike i drugih.

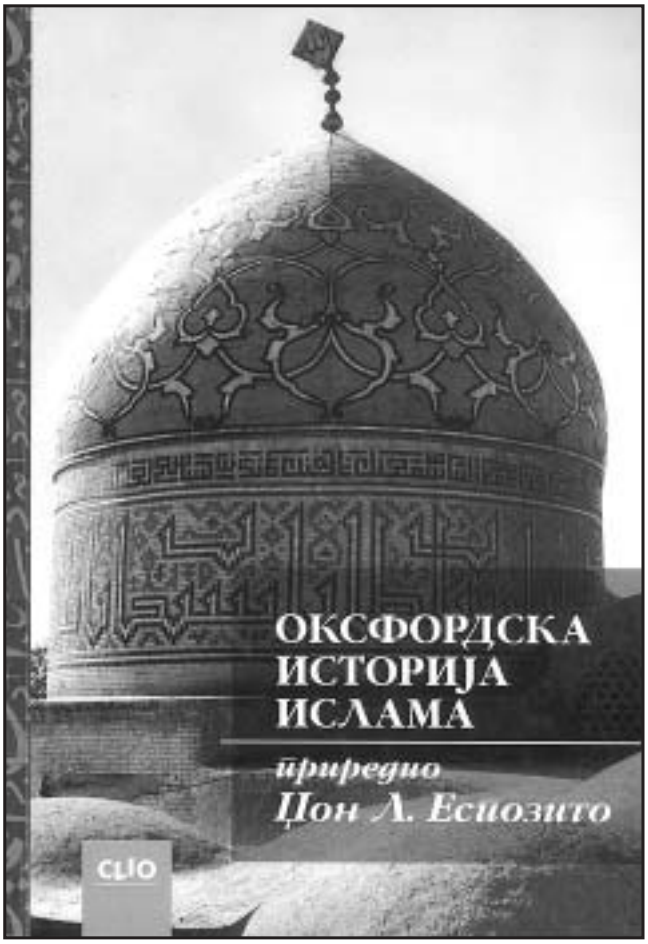

Naša ugledna izdavačka kuća „Klio", u svojim bibliotekama Polis i Ars, specijalizovanim za literaturu iz oblasti istorije i umetnosti, objavila je do danas više „oksfordskih" knjiga, među kojima je i Oksfordska istorija islama.

Može se reći da ova knjiga dolazi u pravo vreme, gledano i iz globalne, svetske, a i iz naše, domaće, odnosno balkanske perspektive. Oksfordska istorija islama će, bez sumnje, doprineti tome da se islam u našoj sredini upozna na pravi način, pre svega zato što je osnovna ideja vodilja priređivača bila „uspostavljanje i unapređivanje muslimansko-hrišćanskog dijaloga, za šta je pretpostavka bolje uzajamno upoznavanje, otklanjanje neznanja, poluistina i predrasuda, priznavanje i uvažavanje različitosti, davanje dostojanstva i glasa svima, prevazilaženje stega svakog etnocentrizma, kulturocentrizma, religiocentrizma…" Najmlađa bliskoistočna monoteistička religija u njoj je obrađena i tumačena integralno, od preislamskog perioda do naših dana, pri čemu je oso-

bita pažnja poklonjena modernom dobu, „na sveobuhvatan, uporedan i sistematičan način" i na novim teorijsko-metodološkim osnovama. Modernu koncepciju ovog dela čini i to što se islamska zajednica više ne određuje „isključivo u terminima i parametrima političkih granica i odnosa dominacije i podređenosti, već i kroz zajednički set religijskih verovanja, razrađen sistem verskog prava i prakse, kao i drugih elemenata islamske kulture".

Oksfordska istorija islama je namenjena širokoj publici, ali i stručnjacima i naučnicima različitih profila. Pisana je na popularan i pristupačan način, ali istovremeno i na čvrstim naučnim osnovama i aktuelnim i pouzdanim naučnim saznanjima. Tome su, svakako, doprineli visoka stručnost i veoma široka obaveštenost autora svih tematskih blokova uključenih u Istoriju.

U sastavljanju saradničkog tima za ovaj projekat „primenjen je interdisciplinarni pristup poimanju islama i muslimanske istorije i civilizacije, zasnovan na delima velikih poznavalaca islamske religije, istorije, umetnosti i nauke, kao i društvenih nauka. Autori tekstova u ovoj knjizi pripadaju različitim pravcima u okviru svojih oblasti rada, i među njima su znalci ponikli na različitim nacionalnim i religijskim tradicijama." (Uvod, str. 7)

Takav tim, kao i rezultati, dostignuća i metodologija različitih naučnih disciplina obezbezbedili su vrhunsku objektivnost i sveobuhvatnost u predstavljanju islama. Izbor saradnika, nemuslimana i muslimana doprineo je tome da se islam i njegove institucije, iskustvena stvarnost islamskog sveta i manifestacije te stvarnosti predstave „iznutra", a u cilju „razumevanja radi sporazumevanja među ljudima".

Oksfordska istorija islama podeljena je u petnaest tematskih celina – poglavlja: Fred M. Doner – Muhamed i halifat (str. 11-80), Vinsent Dž. Kornel – Plod drveta saznanja (str. 81-122), Muhamed Hašim Kamal – Zakon i društvo (str. 123-172), Ahmed Dalal – Nauka, Medicina (str. 173-234), Šila S. Bler i Džonatan M. Blum – Umetnost i arhitektura (str. 235-278), Madžid Fahri – Filozofija i teologija (str. 279-316), Džejn I. Smit – Islam i hrišćanstvo (str. 317-362), Ajra M. Lapidus – Sultanati i barutna carstva (str. 263-416), Džejn I. Smit – Širenje muslimanskog carstva na istok (str. 417-452), Dru K. Gledni – Centralna Azija i Kina (str. 453-502), Nehemija Levcion – Islam u Africi do 1800. (str. 503-538), Džon Obert Vol – Postavljanje temelja za obnovu i reformu (str. 539-582), S. V. R. Nasr – Evropski kolonijalizam i nastanak modernih muslimanskih država (str. 583-642), Ivan Jazbek Hadad – Globalizacija i islam (str. 643-694) i Džon L. Espozito – Islam danas (str. 695-752). U svim pomenutim poglavljima nalazimo i dobro odabran i lociran ilustrativni materijal koji u velikoj meri doprinosi informativnosti samog teksta.

Kao posebno interesantna i značajna izdvajamo sledeća poglavlja: Islam i hrišćanstvo, potom Globalizacija i islam i Islam danas, između ostalog i zato što se ove teme, osobito poslednje dve, ne mogu često sresti u istorijama posvećenim trećoj Avramovoj religiji.

Kad je reč o kontaktima islama i hriščanstva, koji su se odvijali kroz dijaloge, a još više kroz sučeljavanja i ratne sukobe, predstavljeni su hronološki i regionalno kroz nekoliko užih tematskih celina kao što su: Istorijski, kulturni i verski odnosi i uticaji od 7. do 15. veka (str. 317), Uticaj ranog islama na hrišćane i hrišćanstvo (str. 318-322), gde je akcenat stavljen na položaj hrišćana i uopšte nemuslimana, u islamu i islamskim zajednicima, Širenje islama na hrišćanske teritorije (str. 322-329, Hrišćani i muslimani u Andaluziji (str. 329-333), Stav srednjevekovnog hrišćanstva prema islamu i njegovom Proroku (str. 333-343), Stav srednjevekovnih muslimana prema Evropi, hrišćanima i hrišćanstvu (str. 434-348), Uticaj islama na srednjevekovnu Evropu (str. 348-351), Hrišćanski posetioci Svete zemlje (str. 351-353), Krstaški ratovi i njihove posledice (str. 353-358) i Kraj srednjeg veka (str. 358-362).

U središtu pažnje poglavlja Globalizacija i islam nalazi se pre svega, danas vrlo aktuel-

na tema „Islam na Zapadu" i to u odeljcima: Muslimanske zajednice na Zapadu (str. 647-654), Zapadna imigraciona politika (str. 654-657), Muslimani i izazovi života na Zapadu (str. 657-662), Muslimani i politika na Zapadu (str. 687-691), Prisustvo muslimana – izazov za Zapad (str. 691-694). „Neki naučnici, ukazujući na činjenicu da islam menja verski sastav Zapadne Evrope i da u njoj već predstavlja drugu religiju po brojnosti vernika, počinju da govore o 'novoj Evropi'. (…)".

Svaka evropska zemlja ima svoj poseban odnos prema imigrantima, koji zavisi od njene kolonijalne prošlosti, istorijskog sećanja i tradicionalnog stava prema njenim bivšim podaničkim narodima. U svakoj zemlji na delu je proces stvaranja politike i načina postupanja prama novim državljanima, koji stavlja na probu shvatanje liberalnih tradicija i verske tolerancije" (str. 645; 649-650).

„Islam danas" predstavljen je kroz tematske blokove od kojih izdvajamo one značajnije: Islam, evropski kolonijalizam i moderno doba – obnove i reforme (str. 696-697), Reakcija modernista – ograničenja i nasleđe islamskog modrenizma (str. 697-704), Nacionalni pokreti i nastanak modernih država (str. 704-711), Politički islam (str. 711-717), Anatomija jedne revolucije – Islamska Republika Iran (str. 717-724), Islam i demokratija (str. 724-732), Spojivost islama i demokratije (str. 732-738), Šta donosi budućnost (str. 738-744) i Savremena muslimanska društva – stare i nove realnosti (str. 744-752) gde je osbito efektno i detaljno dat položaj žene u muslimanskim državama.

Govoreći o islamu i demokratiji, Espozito konstatuje i sledeće:

„U današnjoj muslimanskoj politici islam se dosta često koristi u ime demokratije kao i u ime diktature, republikanizma i monarhije. (…).

Iako se nije učvrstila u savremenoj islamskoj političkoj misli i praksi, demokratija predstavlja snažan simbol verodostojnosti. Koristi se kako za davanje tako i za oduzimanje legitimnosti, jer se smatra univerzalnim dobrom." (str. 732 i 736)

Džon Espozito je nastojao da dâ i neke odgovore vezane za budućnost islama. U tom kontekstu, po njemu, ključno je pitanje odnos tradicije prema modernizmu. Kao moguće pravce razvoja naznačio je: sekularizam, konzervativizam (ili tradicionalizam), pravac verskog preporoda (ili fundamentalizam) i novi modernizam.

S obzirom na to da se o fundamentalistima danas u svetu mnogo govori, citiraćemo nekoliko redova posvećenih njima:

„Pristalice novog preporoda ili islamisti, često nazivani i 'fundamentalistima', imaju mnogo zajedničkog s konzervativcima ili tradicionalistima. I oni ističu značaj povratka islamu, kako bi došlo do novog preporoda. Iako poštuju klasične oblike islama, ne vezuju se suviše čvrsto za njih. Uzimaju sebi za pravo da se vrate prvobitnim izvorima islama, da ih tumače na svoj način i primenjuju na savremeno društvo. Kao i konzervativci, slabosti islamskog sveta pripisuju prvenstveno pozapadnjačavanju muslimanskih zajednica koje dozvoljavaju da u njih prodiru strane„neislamske" ideje, vrednosti i praksa. Ali kad je reč o prilagođavanju promenama, oni su mnogo fleksibilniji od konzervativaca. Islamisti se, istovremeno, suprotstavljaju islamskom modernizmu Muhameda Abduha i Muhameda Ikbala, za koji smatraju da je podlegao Zapadu i da predstavlja pozapadnjačeni islam. Tvrde da je islam kao takav apsolutno u stanju da predstavlja jedinu osnovu muslimanskog preporoda. Stvorili su niz islamskih političkih i društvenih pokreta i organizacija koji se suprotstavljaju političkim i verskim vlastima u muslimanskom svetu i osporavaju ih, a takođe, često oštro kritikuju Zapad. Veliki broj njihovih vođa su svetovna, a ne sveštena lica, univerzitetski obrazovani ljudi i stručnjaci koji su znanja sticali u sistemu modernog školstva, a ne na verskim seminarima. Zato bi se za njih pre moglo očekivati da budu vaspitači, novinari, naučnici, lekari, pravnici ili inženjeri nego ulema." (str. 742)

Uz petnaest osnovnih poglavlja, u knjizi nalazimo i nekoliko funkcionalnih dodataka

koji, svakako, olakšavaju snalaženje u knjizi i doprinose boljem razumevanju osnovnog teksta. To su: Hronologija (str. 753-764), u kojoj su izdvojeni svi značajniji datumi u istoriji islama, zatim izuzetno bogata i po poglavljima sistematizovana Bibliografija (str. 765-791), podaci o saradnicima – Autori (str. 792-794), pogovor iz pera našeg uglednog orijentaliste i islamologa, Darka Tanaskovića – Zaokruženje jednog islamološkog projekta (str. 796-818), koji predstavlja neku vrstu „vodiča" kroz samo delo, namenjenog prvenstveno širokoj publici, Tanaskovićev Dodatak o transkripciji (str. 819-820) u kome je objašnjen sistem široke-fonetske transkripcije i razlozi njegove primene, Rečnik (str. 821-862) u kome su ukratko objašnjeni svi značajniji pojmovi i na kraju detaljan i iscrpan Indeks (str. 863-951).

„U Oksfordskoj istoriji islama ne zaslužuju svi odeljci i pododeljci, niti svi stavovi koje autori zastupaju, pohvalu (samo) zato što su majstorski napisani i neosporivi, već ima i takvih koji kvalitetom i ozbiljnošću podstiču na razmišljanje, baš zato što će poneki čitalac doći u iskušenje da se s njima ne složi". Uz visoku saznajnu i informativnu vrednost ovog dela, i ova činjenica ga, svakako, preporučuje čitaocu.

Renomirana beogradska kuća „Klio", koja je na poslednjem Sajmu knjiga zasluženo proglašena za izdavača godine, na osoben način je promovisala Oksfordsku istoriju islama, dovođenjem samog Džona Espozita na „radnu svečanost" upriličenu 3. oktobra 2003. godine, u zadužbini Ilije Milosavljevića Kolarca. Jednog od najuticajnijih islamologa današnjice publici su predstavili orijentalista Darko Tanasković i istoričar Dušan Bataković, a sam Espozito je vrlo nadahnuto govorio o „susretu i neizbežnom dijalogu religija" i samom delu.

Espozitova poseta Beogradu, bila je, zapravo, samo deo njegove „balkanske turneje" u okviru koje je, sakupljajući građu o tzv. „perifernom islamu" na samom terenu, posetio još i Sarajevo, Tuzlu i Zagreb. Ugledni naučnik je tokom svog boravka u našoj prestonici dao i nekoliko zapaženih i sadržajnih intervjua, od kojih izdvajamo one date Mirjani Kuburović, za list „Politika" (PRVI VEK, 32299, 7. 10. 2003, str. A10) i Draganu Čoloviću za nedeljnik „NIN" 2762, 4. 12. 2003, str. 53-54) u kojima u prvi plan izbija njegovo naglašeno zalaganje za religijski pluralizam, za kontinuiran, tolerantan i bezuslovan međureligijski dijalog na različitim nivoima, za razumevanje slojevitosti i kompleksnosti svekolikog sveta, kao i za napor svakog pojedinca da bez predubeđenja upozna i razume onog drugog i drugačijeg.

M. Todorova, *Imaginarni Balkan*, Beograd, 1999, str. 282.

Cf. npr.: Arnold, Th.: *Povjest islama: Historijski tokovi misije*. – Sarajevo, 1989; Božović, R. /i/ V. Simić, *Pojmovnik islama*, Beograd, 2003; Essad Bey: *Alah je velik*. – Beograd, 1937; Essad Bey: *Muhamed: Rađanje i uspon islama*. – Beograd, 1990; Hiti, Ph.: *Istorija Arapa*. – Sarajevo, 1983 (i druga); Gordon, Metju S.: *Svetske religije: Islam*. – Beograd, 2001; Lewis, B.: *Arapi u povjesti*. – Zagreb, 1956; Lewis, B. (red.). – *Svijet islama: Vjera. Narodi. Kultura*. – Beograd, 1979; Milot, H. R.: *Islam i Muslimani*. – Zagreb, 1982; Rahman, F., *Duh islama*, Beograd, 1983; Smailagić, N.: *Leksikon islama*. – Sarajevo, 1990; Watt, W. M.: *Muhamed: Prorok i državnik*. – Sarajevo, 1989 itd.

D. Tanasković, *Islam između mita i stvarnosti*/u: Dž. Espozito, *Islamska pretnja: Mit ili stvarnost*, Beograd, 1994, str. 250.

D. Tanasković, *Zaokruženje jednog islamološkog projekta: pogovor u: Oksfordska istorija islama*, str. 800.

D. Tanasković, *Zaokruženje jednog islamološkog projekta*: str. 807.

D. Tanasković, *Zaokruženje jednog islamološkog projekta*, str. 807.

Arabeska

Ljilja Ilić

(Isak Abu Laban, Ljubav i sloboda, Beograd, 2003.)

Isak Abu Laban je za naš prostor na srpski preveo i pod naslov Ljubav i sloboda sveo odabrani arapski horizont što ga čine kulture poetskog mišljenja Iraka, Alžira, Arapskih Emirata, Egipta, Bahreina, Omana, Jemena, Jordana, Kuvajta, Libana, Maroka, Palestine, Sirije, Sudana i Tunisa. Ovaj antologijski model za našeg je čitaoca posve nova lektira, mada je ponuđen izbor osnovnih motiva – ljubavi i slobode, ključnih za sva vremena, ne tek za epohu romantizma; ovde je reč o dvadesetom stoleću. Nailazak ove plejade je ozračje daljine, drugačijeg, neudisanog, toliko ljudskog, a pred kojim se, u zastanku, ipak mora upitati za identitet.

Koliko drugačije bolne nežnosti u pozivu: „Hej jeseni/pusti moju usamljenost/da se pokrije tvojim lišćem" (Muhamed Said Al Sakar, Alžir, Ne čini me lošom). Taj pesnik što stoji na neuslišenom cilju, na meti ritmu ženskog koje unosi proleće u poznost njegove jeseni strelom u rame, u ruku, u struk, a ima srce nepogođeno odanošću. Kako umoliti za taj sveti cilj, kako privoleti, ako ne: „Ne otvaraj kišobran, mojom tugom/ne kvasi odeću."

To drugačije, zapravo je obećanje istog: „Ne plaši se, oče./Kada narodi pođu na spavanje,/i mi ćemo ići" (Džafar Al Džamri, Arapski Emirati, Čežnjiva molitva). To nije kataklizmička scena nego priča istorije susreta sina i oca na galopirajućim snovima ukroćenim poput divljih konja i onda se sve spušta u dubinu prošlosti ojačano: „Kad si na spavanje pošao/sastali smo se s kišom,/nosili smo ti kamenje kao cveće/i molitve čežnjive." Nasilnost nad slovima, nad konjima, nad zabludama i prijateljima podastire razloge za molitvu, za let galebova do umirućih očiju.

Pesma Kaži (Hajat Abu Al Naser, Egipat), peva ženski bol od nemanja susreta s dragim lepim kao domovina, svetim kao džamija: toliko ljubljeni dragi zaboravio je na svoju ženu. U arapskom svetu se tek zanegovala jednakopravnost polova: pozivamo se na Kur'an Časni (Zagreb, 1990), str. 362, ajeti 57, 58 i 59 (Ljudska priroda se buni protiv idolopoklonstva). Nearapski svet ženu smatra nosiocem polne stihije sveta; ona je čuvar snage roda i pola. Muškarac se ne može izmestiti iz konfiguracije unutar koje je od žene rođen. Tu je mesto razlike.

Motiv umrlog oca (Pismo nepoznatom gradu, Ahmad Hidžazi, Egipat), razvijen je u epistoli koja je prva molba za „jedan susret u snu", i nosi sećanje na trenutak rastanka, krajnjih uzdržanih bolova i skrivenih rana. Pismo je ispovedna beleška o svesti o onima koji završe svoj hod još pre rođenja zbog kojih je „plakao put" i kojima se poverio o praznoj čaši mladog života bez kâpi radosti. Otuđenost svetova pod betonom i kamenom, gde „leto je večno" i gde je sad sin koji ne nalazi ni parka ni prijatelja, ni puta do mira, nego u zahvali živi i uspomenama: „Dolaziš u noći/na krilu izgubljenih melodija./Dolaziš mi u liku deteta/koje samo hoda, kad se izgubim/i tuga pritisne dušu moju/kažem: oči moje, tražite ga." Otapaju mu tugu zagrljaji „kapcima mojih očiju"; tuga se vraća u istini o prolaznosti i vremenosti svega: i ljubavi prema devojčici „ali ona je bila poput mene,/siromašna, tužna i oca nema/a čita poeziju,/voleo sam je/ali njen put beše dugačak,/kao što je put svih mojih voljenih dugačak." Pismo koje je pisano protiv straha „i možda ću te zaboraviti!", zatvara se ponavljanjem: „pokloni mi jedan susret u snu", jer za dane života „posute mirom i nadom" potreban mu je otac kao svetlost, „osmeh u mraku".

Iračka budnica Protest Abdul Rezak Abdul Vaheda nalaže: „Skinite mi sva odlikovanja/sa mog čela podignite/sve vence prizna-

nja./Ja odbijam reči koje ranjavaju". Oružjem svoju krv razume i zemlji pripada kojoj je stopala svoja predao. Protest je na usud da je drugove svojim rukama sahranio pa odbija povratak: „Ne! Neću se vratiti/(...)/Da li da kažem?/tek tako ... oni su umrli/otišli smo da bi oni umrli/pa smo se vratili,/sa nekim topovima,/rekom vozila/i poraženih tenkova"; taj život smatra stradalništvom i stanuje u atmosferi vriska umirućih ratnika, težine zemlje i odjeka čelika. Protest je i na povratak tekućem, prirodnom, lepom životu sa porodicom i na povratak u rat i na odlikovanost, na svaku melodiju; to je bezizlaz i neishod drame čoveka ratom obeleženog.

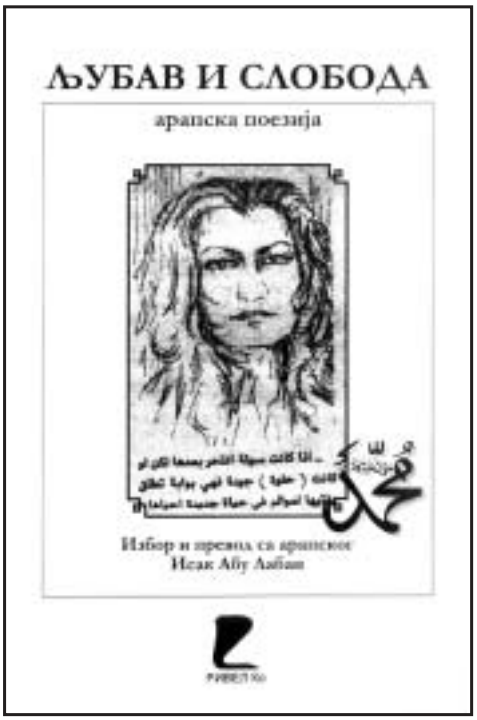

Ljubavna pesma U mrkloj tami ulice (Nazik Almalaika, (Irak)) peva bol u tišini koja ne čuje, „gde nema boje sem boje noći/gde ive puštaju svoju tugu," od nestanka glasa ljubavi. Optimizam se izvija iz neotklonjenog postojanja kuće: „Evo kuće, ista je kakva je bila pre/skrivena iza ive i ljubavi./Nad njom se nadvili pomorandža i bor./Baš tu smo se sreli." Ostavljenom dragom se čini: „Susreću me njeni pozdravi,/kao nekad susreću me ... " Jednostavne note kod nas i unaokolo bi se glasale: „Ako te poželim,/ja te neću zvat." Ovaj pesnik na takvo šta ne misli.

Motiv osirotelosti i onemelosti osnovni je u pesmi Knjiga siromaštva i revolucije (Abdul Vahad Al Bajati, Irak). To je u očajanju izgovoren prigovor istovetnosti ishoda siromaštva i revolucije: „Tvoja savest je pod obućom kurve umrla/i tebe je prodala tvoja siromašna rodbina,/mrtvima živu." Heroji ponavljaju reči u vetar o životu ljudi pokradenih i ostavljenih bez domovine i pokrova; bez dostojanstva.

Hasan Almarvani (Irak) ispisuje u pesmi Ja i Lajla kajanje zbog odanosti Lajli, što je simbol nepripitomljenog, neumoljivog tuđinstva: „Na oltaru tvojih očiju/umrle su moje molitve/i vetrovima očajanja/predale su se moje zastave./ Na tvojim zatvorenim vratima/sparuši se moje vreme." Siromaštvo smatra svojom tragedijom, ali (kao Tagora) „idem i smejem se ponosan/da bih od ljudi sakrio svoje umiranje./Ljudi ne znaju šta je sa mnom/niti imaju načina da me uteše". Oprašta joj zbog svoje krivice – dezorijentacije: „Usred pustinje izgubio sam/svoj karavan,/a u tvojim očima hteo sam da tražim sebe,/maštao sam oduševljen u tvom zagrljaju." Ceo mu je greh u nevinosti snova, u tuđini nije uspeo da razavije svoje jarbole, a „stranci su moju zemlju naselili". Ukida Lajlino ime na svojim budućim romanima. Života će, dakle, biti, a poruke hitnute iz zalutalosti sustići će nove svesti.

Pesnikinja Lamija Abas Amara (Irak) samosvesno ispisuje ushit uzvraćenim ljubavnim pogledom. Svoje osete poistovećuje s fenomenima plime i oseke što je magija potpune ljubavi i priznaje: „Lepo izgledam zato što te volim,/da te ne volim bila bih gola pustinja."

Mohamed Džamil Šalaš (Irak) u pesmi Ljubav i sloboda, koju je Isak Abu Laban izneo kao naslov antologije, otpočinje svoj pev himnično stihovima: „Hej prijatelji u sudbini/Hej drugovi na putu sunca/Hej pioniri pobede mog velikog naroda/Hej lice nepokole-

bljivog, mučnog, krvavog naroda/Hej inspiracije moje/Volim vas prijatelji u sudbini/U očima vašim/volim najlepši san/Volim vodopad velikog preporoda/koji se rađa u vašim srcima" Sve to za izvor i utoku simfoniji „za ljubav, za život, ... za slobodu".To je nagovor na bogolikost čoveka jer, „Bog i vreme od davnina/sviraju u venama čoveka pesmu/pesmu slobode". Veliča se život, Muhamedova pesma mira i Hristova žrtva i uistinu se veruje u moć kapi krvi Hristove: „Volim vas drugovi/za sjajno voljeno lice./Za njegove oči/hiljadu Hristova razapetih na krstu/Hiljade, hiljade rađaju jutro/od plodne rane." Osvit slobode potiče iz „pesme mira" za čovekovu bezbednost i bezbednost naroda što je preduslov opstanka.

Iz Jemena dolazi Pesma Strahota Abdul Aziz Al Makaleha toliko reska od deskripcije uzroka i posledica rata i onda toliko smirena: „Video je tugu koja pokriva oči majke./O, Bože,/nema više zagonetki, sam čovek je zagonetka zemlje./Izgleda nejasan-prost/i prost-nejasan./Kao zver ponekad,/a ponekad k'o anđeo izgleda." Majka se ovde vidi prva do Boga i dirljivo ovog, nama slabo poznatog sveta, dotiče se tu pravilnije naših oseta.

Poduhvat Isaka Abu Labana da sjedini raznolike kulture i jednovremeno odgovori na vitalna pitanja života veoma je velik, i zasigurno je lepi doprinos dobru sveta. Ta paleta emocija za toplinu sveta razapinje se od brige za vasionu (Hej, prijatelju, Sulajman Al Mašini (Jemen)), preko nebrige ni za šta, „Daj da pijem, prijatelju, (...), Napilo se vreme, pusti nas da pijemo /(...)/neka kaže hodža:/„'To je greh',/lagali ili ne sveštenici,/prodaću veru i život/za jedno pijanstvo" (Mustafa Vahbi Al Tal (Jordan)) i Razglednice moje ljubavi, Suade Al Sabah sa kuvajtske zemlje, sasvim do iskorenjenja trgovačke potrage za veštačkim grudima koje je civilizacija ulepšala, što u Deci kamenja i pobraja Kabani.

Razglednica veliča ostajanje na zemlji Kuvajt između voda i bolnih uzdaha jer, „Ova zemlja je naša majka/koja nas doji/i ona je šator i odelo/i utočište i haljina koja nas štiti/i ona je ta koja nas greje/i slova našeg pisma,/i ona je poezija koja nas piše,/kad god bi strelu na nju bacili/srce moje bi bilo pogođeno". Suada Al Sabah veliča svoju zemlju kao „blagoslov oca i majke" i kunu se u mač za pothvate agresije.

Ilija Abu Madi iz Libana traži od čoveka više od želja, on vaspitava volju, hoće moć slave: „Za mene je hrabar ko peva/a u očima mu suze."

Poetski osvrt za majkom je pesma Ilijasa Farhata iz Libana. To je jedna posebna izgnanička tuga koja je iščitavanje mirisa vetrova što mirišu na majku; i mesec prenosi šapat diktiran sa njenih usana. Kad ona otpravi decu u svet, onda se pita: „Gde su oni/i kad će se iz zarobljeništva vratiti?" Kako inače razumeti pesnika kad veli: „Najtužnija žena na zemlji je majka/koja je provela dane u samoći manastira." Taj motiv iseljenja skroz je potresan u pesmi Pogledi Idrisa Aluši iz Maroka, jer je posvuda: slova na stolu po kojemu su razbacane knjige šapuću o iseljenju, velikog Života nigde, rata svugde, poštari nose vest o smrti: „U grobnici stanuje." Onda, u pesmi Savremeni pogledi na leš Rašida Nini iz Maroka stoji definicija: „Leš je pismo koje smrt na hladnom krevetu ostavlja/kao reč izvinjenja kad uzima dušu nečiju/i s njom u nebo ide." I još ga zove prostom uspomenom, pa „Leš je prazna soba i pokvaren lift/u visokoj zgradi/što se zove duša"; poredi ga sa banderom bez osvetljenja „u dugačkoj ulici/koja možda liči na život/u svojoj prljavštini".

Abdulah Albaluši iz Omana zastupljen je ovde dvodelnom pesmom bez naslova. Prvi deo identifikuje udovicu što za smrću čezne i predsmrtnim kupanjem na mesečevom izvoru u suzama device; drugi otkriva da je to pesnikova draga.

Fadva Tukan iz Palestine peva očaj puta bez dostižnog cilja života gde „Ispred mene, iznad mene i oko mene/samo praznina/Žurim, trčim, a u mojoj ruci samo iluzije/Umorna sam,/a mom dugačkom putu kraja nema" (Etar). I ljubav je shvaćena kao zatvor u njenoj pesmi Razlaza nema: „Uzalud i nemoguće/Uzalud,/nema spasa, nema rastanka/Nemoguće je ljubavi, nemoguće."

U Palestini je suprotstavljanje zaveštano: „Možda ćeš zapaliti pesme i knjige moje/Možda ćeš hraniti pse mesom mojim/možda ćeš u selu našem ostaviti more straha/ali neprijatelju sunca/pokoriti se neću,/i do poslednjeg otkucaja u žilama/ja ću se suprotstavljati." Veličaju se grlene patriotske pesme i „povratak čoveka izbeglice" (Samih Al Kasim, Suprotstavljanje). A Mahmuda Darviša iz Palestine pesma Otadžbino slika ponižavanja i obrate gde se patnja izvodi u savršenstvo i samouverenost: „Osvajači su na krovu moje kuće/ništa nisu osvojili/osim vreme mojih zemljotresa" i pesma je „krik lanaca".

Jedna pesma o stidu pred lepotom, ljubavna od nemoći, nosi ime Oči moje Mahmud Uduana iz Sirije i zaključava se stihovima: „Kad nije srce moje očima/zagrlilo uzvišenu lepotu tvoju,/šta mi onda trebaju oči moje." A nasuprot, jedna vedra ljubavna Čini mi se, Šavki Al Bagdadija iz Sirije prožeta je blagošću i nadom: „Čini mi se da ću se zaljubiti/i da si ti ta koju ću voleti/i da će mučna praznina u mom životu/biti ispunjena brigom tvojom/i da će moj pesak nakvasiti se jednog dana/pa će voda izvirati i trava cvetati." U pesnikovoj duši teče toplina i sav je spleten pred susret s dragom, on „se trese", bledi, ona mu je svetlo „koje ne gasne"; tako ju je nepogrešno našao. I Slučajni susret Nizara Kabani iz Sirije je iz te vrste doživljaja lepote sa počela: „Sa mnom je išla, a kosa trči za njom/kao klasje nepožnjeveno." Dive se Alhambri, ponosu predaka, ona naslednik sad i on oduvek, a tad s otvorenim ranama zbog zaborava: „Eh, kad bi moja lepa naslednica znala/da oni koje je naznačila/jesu i moji preci." A njegovo Pismo utopljenice moli da „ako si moj ljubljenik pomozi mi/da ozdravim od tebe", jer ljubav nalazi opasnom pošto je čežnja ubitačna, dok „plavi talas u očima tvojim/ka dubini me vuče, a iskustva u ljubavi nemam ja", a zaljubljena je „celim telom" i tone.

Tirab Al Šarif iz Sudana u pesmi Obrisi lica moje ljubavi iznosi doživljaj lica ujutro, u suton i uveče; ujutro on beži od njega jer mu se otvaraju rane sećanja na vlastiti plač; u suton „sećaju me na vrisak srca/koja se ubiše dva puta.", a uveče obrisi: „probude srce moje ponosom/jer kad noć padne/obasjaš me svetlošću, oči se dive/i srce moje se smiri". Može biti da je ovde lice ljubavi nebo na izlasku i zalasku sunca, a uveče zvezdano nebo i mesečev lik, smirujući su za srce pesnika.

Pesme Afrike Muhameda Meftah Alfajturi iz Sudana je budnica oslobođenih robova. Ova pesma je i oslobodilačka i vapaj za pomoć: „Ako smo spavali goli i gladni/ili ako smo živeli bosi i bedni/Ako kramp je oslabio našu moć/i ako naš je dželat obožavan/pa smo za naše želje zatvore gradili/i na ramena smo ga podigli/i stope njegove klečeći smo poljubili/i čašu njegovu našom krvlju smo punili,/a on nas je napio ranama i jecajima,/a kamen palate od glava naših smo pravili/i klesali smo ga kapcima i očima." Imamo i mi takve spomenike (Ćelekula) i u elitnim srpskim svestima razvila se kultura stida zbog njih, jer te su reči zato i izgovorene – za vaspitavanje stida. A ono što smatramo u ovom trenutku bitnim jeste opomena da zastanemo i oslušnemo šta to govore ljudi sveta, da izdvojimo vreme za njihov glas jer on će svakako pripadati kosmičkom dosijeu, kojem ćemo i sami biti samo pridodata vrednost.

Abu Al Kasim iz Tunisa pesmom Želja za životom opominje: „Niti horizont mrtav pticu zagrli,/niti pčela mrtvo cveće ljubi." na Zemlji koja blagosilja „ljude ambiciozne" i gde je smrt toliko stvarna i gde šuma u „ljubvnoj nežnosti/glasom gitare" kazuje da će doći zima pa će se ugasiti magija, ali pesnik je budni putnik i nema strahova.

Burahan Al Barzedi iz Iraka u Melodiji vernosti otkriva: „Koliko je lepo moliti se/jezikom svojim/i slušati srca kamena/otadžbine svoje." Time se antologija zatvara.

Pridružujemo ovde stihove evropskog romantizma, zapravo iskoraka u L'art pour l'art: „Pesnik tako stoji u Landama sveta;/sve dok je bez rane sebi blago uze./Treba da se srcem dubok bol rascveta/da prospe stihove, svete zlatne suze!" (Bor u Landama, Teofil Gotje (Francuska)). Time Isakovoj antologiji, još jednom kažemo: da!

Dani iranske kulture 2004.

U okviru ovogodišnjih Dana iranske kulture u Beogradu je gostovala iranska etno grupa „Mardane hoda" koja je pred beogradskom publikom održala dva koncerta. U nešto izmenjenom sastavu u odnosu na prvo gostovanje u Beogradu od pre dve godine, „Mardane hoda" su publici u Etnografskom muzeju i Narodnoj biblioteci Srbije priuštili nesvakidašnje zadovoljstvo koje odlikuje muziku Orijenta. Posetioci su mogli da uživaju u zvučnoj magiji instrumenata kao što su setar, nej, daf, santur, kamanče, dočaravajući daleko podneblje sa koga su potekli.

Publici su se predstavili Dželal Muhamedijan, vokalni solista, Sina Džahanabadi (tar), Sa'id Vedždanpak (def), Ferzad Šahsavari (santur), Hamid Vedždanpak (nej) Džavad Azizi Banjarali (tambura i violina) sa repertoarom koji obuhvata tradicionalne kompozicije kurdskog i iranskog muzičkog podneblja.

Članovi „Mardane hoda", kojima je ovo bilo drugo gostovanje u Beogradu, ispraćeni su ovacijama i željom da ponovo dođu.

Osnivačka skupština Društva srpskocrnogorsko-iranskog prijateljstva i saradnje

Na svečanosti održanoj povodom obeležavanja 25. godišnjice Islamske Revolucije u Iranu, u prisustvu brojnih zvanica i gostiju održana je promotivna skupština Društva srpskocrnogorsko-iranskog prijateljstva i saradnje (SCID). Skup je pozdravio predsednik Društva, prof. dr Rade Božović. U pozdravnom govoru, između ostalog, on je rekao da osnovna misija Društva nije samo negovanje prijateljstva, nego i razvijanje duha tolerancije između dve kulture.

Sina Džahanabadi, sa koncerta u Etnografskom muzeju

Sa'id Vedždanpak

U ime Iranskog kulturnog centra, osnivanje SCID-a pozdravio je g. Gholam Vafaei, ataše za kulturu, ocenivši osnivanje SCID istovremeno sa obeležavanjem četvrt veka Revolucije u Iranu kao dobar predznak. On je konstatovao da su u proteklom periodu unapređeni ukupni odnosi između Irana i Srbije i Crne Gore, pa tako i kulturni, i založio se njihovo jačanje.

Osnivanje SCID-a pozdravili su predsednici Društva japansko-srpskog prijateljstva, prof. dr Aleksandar Gajić, kao i predsednik Društva srpsko-ruskog prijateljstva, g. Radoslav Konatar. Zatim su pročitana imena članova Sekretarijata, Odbora i Saveta Društva, kao i imena počasnih članova, kojima su tom prilikom uručene članske karte.

U nastavku programa saopšteni su rezultati Konkursa za pismene sastave koji je raspisalo SCID i uručene novčane nagrade autorima najboljih radova. Prvonagrađeni radovi dobili su 16,500 dinara, drugonagrađeni 12,000, dok su trećenagrađeni radovi (ukupno sedam) dobili novčane nagrade u iznosu od 6,000 dinara. Autorima čiji su radovi osvojili četvrto mesto pripale su nagrade u knjigama koje je obezbedio Iranski kulturni centar.

Osnivačka skupština SCID

Specijalnu nagradu žirija dobio je Dino Krcić, učenik 7. razreda osnovne škole u Plavu, koji je, kao najmlađi učesnik Konkursa, pesmu *Žrtvama grada Bama* posvetio nastradalim u katastrofalnom zemljotresu koji je krajem prošle godine pogodio taj iranski grad.

Završetak svečanosti je ulepšan sa nekoliko tradicionalnih numera koje su izveli članovi sastava „Mardane Hoda", opraštajući se od verne publike čime su zatvorili ciklus ovogodišnjeg gostovanja u Beogradu.

razgovor s povodom

prof. dr Rade Božović, predsednik Društva srpskocrnogorsko-iranskog prijateljstva i saradnje

Recite nam nešto o SCID, nastanku i profilu.

SCID je registrovan kao nevladino, nezavisno društvo čiji je osnovni zadatak da razvija prijateljstvo između dva naroda, da predstavi ovde značajnu persijsku, odnosno iransku kulturu, ali da sve čini i na prezentaciji naše u toj zemlji. Društvu takođe neće biti strano bilo koje humanističko angažovanje.

Kakva su očekivanja i ciljevi SCID u budućem radu?

Često su u čovekovom životu ambicije i želje veće od uslova u kojima on dela. Danas je jasno da se malo šta može učiniti bez materijalne podrške. Ipak, ima prostora i biće prilike, nadam se, da se ponešto plemenitih namera i zadataka obavi. Uz ličnu volju svakog člana Društva.

Šta povezuje iranski i srpski narod?

Sasvim izvesno da ih povezuje želja za mirom, otkrivanjem novih horizonata, prepoznavanjem onog što u životu zajednice može da se nazove Lepo i Dobro. Tu je i želja da se sačuvaju državni i kulturni identitet.

Dino KRCIĆ

ŽRTVAMA GRADA BAMA
(Skica za poemu)

U spomen na nedužne žrtve koje je ugušila iznenadna stihija razornog zemljotresa kakav se ne pamti na istoku Irana kobnog 26. decembra 2003. god. koja je pogodila žitelje drevnog grada Bama gdje je stradalo više od 30.000 a gdje je povređeno više od 60.000 ljudi

1.

Tužni haber je potresao cijeli svijet
Dok su ljudi odmarali i spavali
Uslijed razornog zemljotresa
Dogodila se drama u regiji Kerman
Između života i smrti
U drevnom gradu Bamu
Na koncu 2003. godine
Samo Bog zna koliko je
Ispod ruševina ostalo još insana
Do kojih tragalačke ekipe nisu stigle
U cijelom Sandžaku se tuguje
Bol se uselio
U svako ljudsko srce
I samo se o tome tiho zbori

2.

Mediji javljaju da su psi
tragači otkrili
Među dvije hiljade preživelih insana
Potrpanu stogodišnju staricu
Šar-Banu Mazandarani
Allah je spasio - Njemu hvala
Izvukli su je živu
Da pokoljenjima priča
Svoju hevtičnu dramu
Kako je provela bez zraka
Vode i hrane
Na tom drugom svijetu
I svoj povratak
Novom rođenju

3.

Užasni potres zemlje donio je
I kraj života
Nekadašnje drevne građevine
Citadele
Remek-djela svjetske arhitektonske baštine
Kojom su se ponosile stara Persija i novi Iran
Koja je bila svjedok varta uzdisaja historije
Od preko četiri milenijuma

4.

Nadu daje mudri predsednik Hatami
Obećavajući javnosti
Da će uz Božiju pomoć
I voljom plemenitih ljudi
I prijateljskih naroda
Za dvije godine
Nići ponovo
Novi grad Bam
Oni koji prežive biće tužni
Bez ljepotice Citadele

5.

Život u Bamu se nastavlja
Agencije javljaju
Rođene su dvije zdrave bebe
Moj pendžer opsedaju pahulje
A musafiri sa dedom i nanom pričaju hićaje
Da je drama života i smrti
Zadesila 60-tih godina
Prošlog vijeka Skoplje i Banja Luku
A krajem 70- tih crnogorsko primorije
Dok oni tako raspredaju Pitam se
Kako je u Bamu ljudima
Na ovoj zmiskoj ciči
Pod otvorenim nebom

6.

Razoreni grad
Poput feniksa
Već niče
Geometrijskom progresijom
Dolaze učitelji i profesori
Sa svih strana zemlje Irana
Otvorene su nove škole
I liječništa
U skloništima
Dignut će se u nebo
Nove palate

7.

Preživjeli u ovom ambisu
Ima će šta
Čovječanstvu da pričaju
Bol će biti vječan
Osjećam da zemlja
I dalje podrhtava

Naučni skup posvećen Fehimu Bajraktareviću (1889-1970)

Gete institut, 17. decembar 2003.

„Fehim Bajraktarević ... to je vitak mladić gracilnih i vretenastih oblika, nežnih ali snažnih zglobova. Na njemu je sve odmereno, ugušeno i prigušeno. Fini oval lica kao pečen, koža potpuno zagasita, smeđa, sa lakim prelivima neke tamne modrine, pokreti kratki i retki; crne oči sa modro osenčenom beonjačom; pogled vreo, ali bez sjaja; jake sastavljene obrve; tanke crne nausnice nad povijenim usnama. Takvi se muški likovi viđaju na persijskim minijaturama".

Ivo Andrić, Na Drini ćuprija

Vrstan naučnik i originalan istraživač, plodan autor, sjajan prevodilac, pionir naučne orijentalistike i osnivač Katedre za orijentalistiku kao i neumorni pregalac u popularisanju i predstavljanju orijentalnog nasleđa domaćoj javnosti, Fehim Bajraktarević je ostavio neizbrisiv trag u istraživanju orijentalističke i islamske kulture na Balkanu. U tematskom pogledu naučno delo Fehima Bajraktarevića predstavlja uspešan mozaik istraživanja različitih područja.

Nastavljajući uspešnu i plodnu saradnju na planu prezentovanja i afirmisanja iranske kulturne i književne baštine domaćoj javnosti, Iranski kulturni centar i Katedra za orijentalistiku Filološkog fakulteta u saradnji sa Gete institutom su organizovali skup posvećen najvećem imenu domaće orijentalistike i osnivaču Katedre za orijentalistiku, prof. Fehimu Bajraktareviću.

Skup je otvorio g. Folker Marvic, direktor Gete instituta. Pozdravljajući prisutne, on je izjavio da je čast što je Gete institut domaćin jednog takvog skupa i ukazao na njegovu više nego dobru saradnju sa Kulturnim centrom Irana i Filološkim fakultetom, što, po njegovim rečima, i jeste cilj Gete instituta – jačanje saradnje sa kulturnim i naučnim centrima i povezivanje različitih kultura. Poslednje godine života Gete je proveo proučavajući kulturu i književnost Istoka, što je uticalo da se zainteresuje za persijsku literaturu a posebno za Hafiza. To je bilo u vreme kada je Evropom besneo rat i kada je Gete na neki način tragao za mirom i spokojstvom – rekao je g. Marvic.

U ime Iranskog kulturnog centra skup je po-

zdravio g. Vafaei. Uputivši dobrodošlicu prisutnima i zahvalnost organizatorima, on se osvrnuo na istoriju orijentalističkih proučavanja na Balkanu, gde svetlo mesto zauzima ime Fehima Bajraktarevića, koji je u tom delu sveta pokrenuo orijentalistička istraživanja. Po rečima g. Vafaeija, ljudi su danas upućeni jedni na druge i međusobno upoznavanje. Ljudi na Zapadu upoznaju Istok – njegovu, kulturu, književnost i običaje kroz uzani prolaz orijentalistike, pa bi bilo poželjno da se i u zemljama koje geografski pripadaju Istoku kao disciplina uvede predmet koji bi se bavio proučavanjem Zapada.

Kraćim izlaganjem, u ime Filološkog fakulteta, skupu se obratio dekan Ratko Nešković. Govoreći o vrednovanju dela profesora Bajraktarevića, on je istakao da bi bez njegovog zalaganja naša današnja saznanja o Istoku i islamu bila znatno oskudnija i manja. Kao svestrana i originalna ličnost neumornog duha, profesor Bajraktarević se bavio temama i obrađivao oblasti koje su bile neobične za ono vreme.

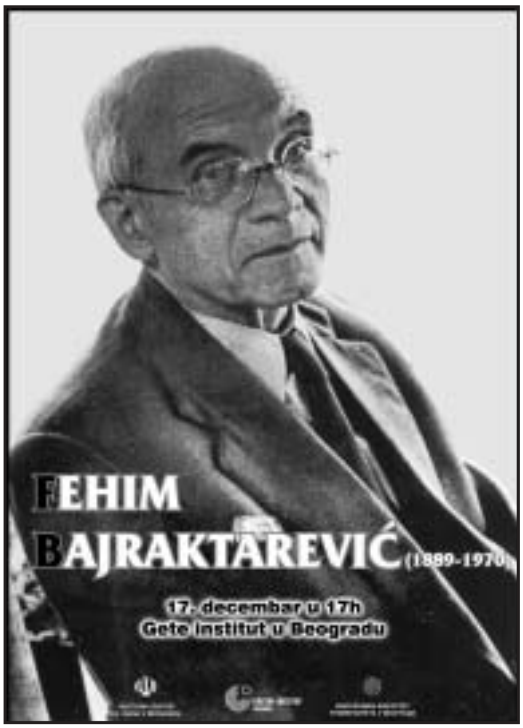

Bajraktarević je bio pisac, istraživač, prevodilac, vaspitač i predavač, njegova široka naučna interesovanja odredila su isto tako raznovrsne i plodne aktivnosti: pod uticajem Istoka bavi se Geteom, na srpski prevodi Voltera, Rusoa i Hajnea, za svoje studente sastavlja udžbenik, u „Politici" objavljuje priloge iz književnosti i kulture, na srpski prevodi dela persijskih klasika. On, osim toga, piše o istoriji srpskih gradova, Smedereva i Požarevca, Kosovskom boju, kritički piše o Gorskom Vijencu – zaključio je prof. dr Nešković.

Radni deo je otvorio profesor arapskog jezika Vojislav Simić, nekadašnji student dr Bajraktarevića. Njegovo izlaganje bilo je, pre svega, podsećanje na prohujalu epohu i vreme provedeno u društvu F. Bajraktarevića, u svojstvu studenta i kasnije kolege, sastavljeno od fragmenata ličnih, ali i dalje upečatljivih impresija i detalja iz života i rada profesora Bajraktarevića. Mirko Krivokapić je govorio o germanističkom aspektu Bajraktarevićevog dela, sa osvrtom na njegovu izvanrednu studiju „Uticaj Istoka na Getea", objavljenu davne 1936. godine.

Dva priloga, „Počeci osmanistike u Srbiji – afirmacija i/ili popularizacija", Ljiljane Čolić, i „Paralele između dr Šaćira Sikirića i Fehima Bajraktarevića", Jašara Redžepagića, nastoje da osvetle i vrednuju delo prof. Bajraktarevića u odnosu na delo druge dvojice orijentalista – Šaćira Sikirića (1893-1966) koji se bavio nizom oblasti orijentalne filologije, pre svega iranistikom, a delimično i arabistikom i turkologijom, i Gliše Elezovića, poznatog osmaniste koji je delovao u prvoj polovini prošlog veka. Dvojica pionira srpske orijentalistike, po mišljenju dr Ljiljane Ćolić, imali su isti cilj, ali drugačije profesionalne puteve i sudbinu – Fehim Bajraktarević je bio orijentalista širokog dijapazona, internacionalne usmerenosti, posvećen arabistici, iranistici, turkologiji, po obrazovanju orijentalni filolog, koji je sebe smatrao naučno i stručno vlasnim za istraživanja is-

prof. dr Ljiljana Čolić

ključivo u domenu njegove akademske kvalifikacije. Gliša Elezović se bavio interdisciplinarnim nacionalnim istraživanjima, od istorije do dijalektologije, neopterećen strogim akademskim normama i kriterijumima, ostavivši iza sebe nepreocenjiv naučni doprinos.

Uporedna analiza prevodilačkog postupka, njegovih finesa i svih teškoća u Bajraktarevićevom i Korkutovom prevodu dokumenata iz Dubrovačke arabice tema je šireg rada doc dr Mirjane Marinković, u okviru nesvakidašnjeg naučnog spora između dva vrsna prevodioca i arabista. Iako leksikografija nije bila oblast kojom se Fehim Bajraktarević bavio, istraživanje porekla, značenja i upotrebe reči orijentalnog porekla u našem jeziku privlačila su pažnju ovog vrsnog naučnika. O tome je govorila Snežana Petrović sa Instituta za srpski jezik SANU u radu Fehim Bajraktarević o rečima istočnjačkog porekla u srpsko-hrvatskom jeziku. Prema njenim rečima, orijentalista u pravom smislu reči i filolog starog kova, Bajraktarević je bio svestan dubokog i raširenog uticaja orijentalnih jezika i civilizacije na našu istoriju, književnost i, pre svega, jezik, kao i značaja ozbiljnog proučavanja toga nasleđa za poznavanje istorije i kulture ovih prostora.

Rad „Fehim Bajraktarević i mudrac Omer Hajjam" M. Fotuhija tretira po mnogima najznačajniji segment celokupnog opusa Bajraktarevića – pesnika Omera Hajjama a u okviru njegovog dela, po mnogima i najviši Bajraktarevićev domet, tj. njegov prevod rubaija na srpski jezik.

U radu naslovljenom „Međunarodna afirmacija Fehima Bajraktarevića i jugoslovenske orijentalistike" prof. dr Anđelka Mitrović je obradila inače nedovoljno poznat segment naučnog rada profesora Bajraktarevića, tj. njegovu evropsku afirmaciju. U pojedinim periodima svoje naučničke i pedagoške karijere on je kontinuirano i sistematski učestvovao u radu značajnijih evropskih orijentalističkih institucija. Višedecenijskim predanim i posvećenim delovanjem Fehim Bajraktarević, jedan od najistaknutijih pionira jugoslovenske naučne orijentalistike, učinio je mnogo na njenom utemeljenju i izgrađivanju kao naučne discipline, te na njenoj popularizaciji u zemlji.

Prof. Bajraktarević je jugoslovensku orijentalistiku uzdigao do nivoa evropske nauke i sistematski i predano je radio na njenoj afirmaciji u svetu. O tome najbolje svedoči Bajraktarevićevo angažovano prisustvo u orijentalističkom životu tadašnje Evrope. Bio je član nekoliko uglednih evropskih institucija, sarađivao je u više stručnih evropskih orijentalističkih časopisa, kao i na nekim značajnim međunarodnim projektima, bio je učesnik različitih internacionalnih stručnih orijentalističkih skupova. Bajraktarevićev doprinos u evropskim orijentalističkim krugovima, u kojima je on stajao rame uz rame sa uglednim i istaknutim naučnicima toga doba, visoko je ocenjen, jer je on u sopstvenoj zemlji, i od strane pojedinih starijih, a i nekih mlađih kolega, povremeno bio osporavan i omalovažavan, s različitim, ali naučno svakako mahom nebitnim i neodrživim argumentima – zaključuje u svom radu dr Mitrović.